

Оригинални научни рад

УДК 371.26:159.947.5.072-057.874

DOI 10.7251/SVR2123007R

НЕКИ АСПЕКТИ МОТИВАЦИЈЕ КОД УЧЕНИКА ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Рада Ракочевих¹
Борка Вукајловић²
Драган Вукајловић³

Сажетак: Мотивација има значајан утицај на наше понашање, покреће, подстиче, и даје смер при постизању циља. Наше истраживање је усмерено на тражење одговора како мотивисати ученике за учење, како развити интересовања за нове области науке, на којим мотивима засновати наставу и учење итд. Постоје различити мотиви који покрећу на учење и који су различити на различитим нивоима школовања. У овом раду акценат је на испитивању заступљености спољашње и унутрашње мотивације у процесу учења код ученика основношколског узраста. Испитивање је извршено на узорку од 140 ученика ОШ „Бора Станковић“ у Београду, узраста од петог до осмог разреда, у марту 2021. године.

Наше истраживање показује (као и многа раније) да је оцена ипак најснажнији мотив, што даје јасну слику и указује на потребу јачања унутрашње мотивације, чиме је постављен значајан задатак пред наставнике, родитеље, али и пред тзв. реформе у систему васпитања и образовања.

Кључне речи: *унутрашња и спољашња мотивација, успех у учењу;*

УВОД

Неупитно, мотивација је једна од назначајнијих детерминанти како школског, тако и академског постигнућа. Педагози, психолози, наставници и сви који су укључени у васпитнообразовни систем, мотивацију перципирају као један од основних задатака. У том смислу, једна од кључних компетенција за подршку развоју личности

1 Универзитет Никола Тесла Београд

2 Независни универзитет Бања Лука

3 ЈУ ЦСР Бања Лука

ученика, коју наставник треба да има, је познавање различитих врста мотивација и начина мотивисања ученика.

Познавање теоријских конструката мотивације и могућности њихове примене у образовној пракси од кључног су интереса за наставнике, директоре школа, сараднике стручних служби, али и креаторе програма и образовних политика, те и за саме родитеље (Wentzel & Wigfield, 2007, према: Kaplan, Katz & Flum, 2012). Отуда је мотивација у центру сталног интересовања педагошке струке, а и тема овог рада.

Израз мотивација изводи се из латинског глагола *movere* што у преводу значи покретати. И, заиста, оног ко је мотивисан нешто покреће, он је усредсређен, истрајан и посвећен свом циљу.

„Мотивација је теоретски конструкт који се користи да објасни иницирање, усмереност, интезитет, постојаност и квалитет понашања, посебно понашања усмереног ка одређеном циљу“ (Maehr & Meyer, 1997:373).

Може бити дефинисана као стање и као процес. Посматрана као стање, мотивација се односи на услове под којима долази до побуђивања или активације које за последицу има ангажовање појединца у одређеној активности (Winne & Marx, 1989, према: Anderman & Wolters, 2006).

Посматрана као процес, односи се на когнитивне и афективне процесе који за последицу имају циљем усмерено понашање.

Тако се мотивација, уобичајено дефинише као процес подстицања и одржавања активности која је усмерена према постизању одређеног циља (Pintrick & Schunk, 1996). Педагошка психологија се бави проблемима као што су: како мотивисати ученике за учење, како развити интересовања за нове области науке, на којим мотивима засновати наставу и учење итд. У контексту таквих питања истиче се разлика спољашњих и унутрашњих мотива за учење.

Под спољашним мотивима учења подразумевају се сви они мотиви који нису везани за садржај који се учи. Постоје различити мотиви који покрећу на учење и који су различити на различитим нивоима школовања.

Унутрашња мотивација се заснива на интересовању за само градиво које треба да се научи. Сматра се да је ово најбоља мотивација за учење, али и најтеже остварива (Радоњић, 1992).

У овом раду акценат је на испитивању заступљености ова два облика мотивације за учење, код ученика основношколског узраста. Код унутрашње мотивације награда је пријатност, задовољство у

самом процесу учења, (знање ради знања) код спољашње мотивације за учење награда је везана за нешто друго, а учење је инструмент долажења до циља, награде.

Код унутрашње мотивације, узрок понашања јесте инхерентни интерес који се налази у самом ученику и којим он аутономно управља, док је код спољашње мотивације узрок за покретање у спољашњој средини, регулисан од стране неког другог, а не од самог ученика. Родитељи, педагози, психолози, наставници настоје да истакну важност унутрашње мотивације и пронађу механизме и решења како би је развили.

Неопходно ју је развијати још од најранијег узраста. Настаје када деца раде из радозналости и занимања, из уживања у теми, одушевљености и знатижељи.

То јача истрајност, подстиче посвећеност, повећава концентрацију, а неретко од учења праве угодан доживљај.

Са друге стране су спољашњи подстицаји. Деца уче како би испунила очекивања родитеља и имала добре оцене, да би импоновала учитељици, да би добила поклон, побољшала имиџ или да би избегла критике. Ако нема спољашњих подстрека, мотиви брзо нестају.

Потребно је у овој причи о мотивацији указати на веома значајан феномен –степен аспирације.

Поједини ученици постављају себи за циљ само петице, који не уче само из уџбеника, већ своје знање проширују користећи различите изворе. Такви ученици имају висок ниво аспирације. Таква мотивација може бити вишеструког порекла од личних мотива (жеља за личним успехом и афирмацијом), до економских аспирација (жеља за запослењем на добром месту).

Постоје и ученици који постављају низак ниво аспирације, уче тек толико да добију прелазну оцену. Они уче само за то конкретно одговарање, за тај час, а после могу све и да забораве. Ниво аспирације је пресудан мотивациони фактор учења. Дакле, односи се на циљеве који се себи постављају

Целокупност мотивације сажима однос са другима, постављени ниво аспирације и многе друге факторе.

За мотивацију код деце је такође важно:

Окружење пуно подршке и љубави

У свакодневном опхођењу са дететом које иде у школу родитељи имају мноштво могућности да на њега утичу преко својих реакција и свог (узорног) понашања, које му пружају.

Пружати подршку, показати да верујете у њега, охрабрити га када му је тешко, покренути га да настави са радом када хоће да одустане, помоћи му када не зна како да настави, похвалити га када постигне успех и пружити му конструктивну критику, подстицај је за даљи развој и потреба је сваког детета.

У овом делу наставник такође има значајну улогу, почев од начина комуникације са ученицима и емоционалне климе коју ствара у разреду, преко избора дидактичко- методичких решења и начина оцењивања.

Успостављање правих граница

Доследност и родитеља и наставника је веома важна. Јасно успостављене границе и прецизан договор разјашњавају детету шта се од њега очекује. Када се договор прекрши, неопходно је доследно реаговати. Санкције морају бити примерене, детету познате од раније и разумљиве.

Вера у сопствене способности

Да би ученици постигли успех, најпре треба да верују у њега. Морају себе перципирати као неког ко је у стању да савлада постављене или изабране задатаке. Важну улогу у развијању самопоуздања код деце имају родитељи: кроз подстицање деце да узроке постигнутих резултата трже у себи самима, доводећи у везу са вежбањем, учењем, добром стратегијом и упорношћу, кроз увремене похвале за њихове успехе, труд, самопроцену, решавање проблемских ситуација, кроз подстицање самосталности..

Фактори који утичу на смањење мотивације за учење :

Страх родитеља

Учење и успех у учењу често захтева напор и јаку вољу. И једно и друго се морају вежбати. Велики број деце не зна како да издржи фрустрацију савладавања препрека, одустају од учења чим наиђу на проблеме. Родитељи често у страху да су им деца преоптерећена, желе да им „олакшају живот“, па им постављају мале захтеве, ослобађају их других обавеза и послова (очекиваних за њихов узраст), оправдавају њихово одустајање и сл. Исувише брижни родитељи своју стрепњу преносе и на децу, те се презаштићена деце често суочавају са паралишућим страхом, анксиозношћу, мањком самопоуздања и сл.

Клима у разреду/школи

Тешко је изборити се са паролама данашњице „ не исплати се учити“, са ставом вршњака да су ученици који уче „штребери“.

Овде битну улогу има и порука наставника и школе, као и однос и поштовање знања и доследност у кажњавању за непоштовање правила.

Стрес

Док покретачи, какви су љубав, уживање, радозналост и интересовање постичу учење, тако негативне емоције, страх, стрес, могу деловати инхибиторно на учење, када су у комбинацији са мањком самопоуздања. Стрес код деце може узроковати и мноштво животних ситуација, које имају родитељи (материјални статус породице, гупитак посла, свађа и сл.). У нашем смислу овде можемо говорити и о ниском нивоу аспирације, као „окидачу“ за стрес.

Телефони, друштвене мреже, игрице

Садржаји на друштвеним мрежама и игрице код деце са лакоћом привуку њихову пажњу, активирају знатижељу и интересовање, овладају временом које проведу за компјутером, телефоном, а све то, несумњиво, замара децу, оптерећује њихов мозак и ствара зависност.

Теоријска становишта и емпиријска пракса подсећају нас колико је мотивација комплексан феномен, утолико више што се испољава у школском контексту у којем делује велики број варијабли у исто време.

КОНЦЕПЦИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Задаци и хипотезе

Испитати у ком степену је код ученика основношколског узраста присутна унутрашња и спољашња мотивација и какав је однос између њих.

Испитати организацију учења код ученика као детерминанту за успех у школи⁴.

ХИПОТЕЗА - Х¹

Код ученика који имају одличан успех, израженија је унутрашња мотивација.

Школски успех и унутрашња мотивација су директно пропорционални. Унутрашња мотивација биће израженија код ученика са бољим успехом у школи.

⁴ Под овим појмом могуће је сагледавати много шире аспекте, васпитање, успех у ваннаставним активностима, успех на такмичењима и сл., у нашем раду се искључиво посматра у односу на бројчану оцену, која се своди као школски успех.

ХИПОТЕЗА - X^2

Са узрастом ученика повећава се и степен унутрашње мотивације.

Очекујемо већи скор на скали унутрашње мотивације код ученика осмог разреда.

ХИПОТЕЗА - X^3

Унутрашња мотивација је обрнуто пропорционална спољашњој мотивацији.

ХИПОТЕЗА - X^4

Степен организације за учење је директно пропорционалан са успехом у школи.

Узорак

Ипитивање је спроведено на узорку од 140 ученика ОШ „Бора Станковић“ у Београду, узраста од петог до осмог разреда, у марту 2021. године.

Табела бр. 1: Структура узорка

Разред	Број ученика	Процент
пети /V	37	26.4
шести /VI	39	27.9
седми /VII	17	12.1
осми /VIII	47	33.6
Укупно:	140	100

Варијабле

Зависне варијабле

1. Унутрашња мотивација за учење
2. Спољашња мотивација за учење
3. Организација учења

Независне варијабле

Успеху школи – у овом раду су обухваћени одлични ученици са, врло добрим, добрим, довољним успехом и ученици који су у тренутку испитивања имали једну или више негативних оцена.

Како је испитивање спроведено након првог полугодишта, ученике са једном и више негативних оцена сврстаћемо у категорију – успех није утврђен (према Закону о основном образовању, Службени гласник РС, 10/2019).

Инструмент и методе за обраду података

За испитивање зависних варијабли коришћен је упитник. Упитник је резултат рада аутора и стручних сарадника са децом

у потрази за мотивима за учење. Питања представљају коначну операционализацију варијабли. Упитник се састоји од 20 ајтема, односно тврдњи које испитаник процењује на скали од 1 до 5 у опсегу од: *уопште се не слажем до у потпуности се слажем*. Предвиђено време за решавање упитника је 15 минута.

Подаци су обрађивани у SPSS програму.

1.Дескриптивна статистика, проценти, аритметичка средина, стандардна девијација

2.Т –тест

РЕЗУЛТАТИ ИСТАЖИВАЊА

Расподела успеха у школи на испитиваном узорку приближно је једнак размери на нивоу укупног броја ученика у ОШ „Бора Станковић“.

Табела бр. 2 : *школски успех - дескриптивне статистичке мере узорка*

Успех	Фреквенца	Процент
неутврђен	2	1.4
довољан	6	4.3
добар	14	10.0
врло добар	55	39.3
одличан	63	45.0
Укупно	140	100

Мотивација за учење и успех у школи зависе свакако и од организације времена за учење. Резултати истраживања показују да ученици своју организацију за учење процењују као добру, јер је аритметичка средина 3,69 (у опсегу од 1-5). Овакав резултат можемо тумачити тиме што је у испитиваном узорку већи број ученика са одличним и врло добрим успехом.

Табела бр. 3: *Организација времена и учења*

N	Valid	134
	Missing	6
Mean		3.6910
Std. Deviation		.5945

Надаље нас интересује како ученици перципирају тврдњу *Знам да учим*.

Уочавамо (табела бр.4) да 83,6 % ученика процењује да зна како да учи, што на први поглед охрабрује, али ако узмемо у обзир да 84,3 % нашег узорка чине одлични и врло добри ученици, видимо да делом и њима, као и ученицима са лошијим школским успехом, треба подршка на пољу овладавања техникама учења и самопоуздања.

Табела бр. 4: *Знам како да учим*

Знам како да учим	Фреквенца	Процент
Уопште се не слажем	2	1.4
Углавном се не слажем	2	1.4
Неодлучан/а сам	15	10.7
Углавном се слажем	46	32.9
Потпуно се слажем	71	50.7
укупно	136	97.1
Грешка	4	2.9
Укупно	140	100.0

Резултати показују да су варијабле школског успеха и организације времена директно пропорционалне, тј. ученици са бољим успехом процењују да имају и бољу организацију учења и времена (табела бр. 5).

Када је у питању узраст, ученици седмог разреда процењују своју организацију времена и учења као добру и имају већи скор од осталих, аритметичка средина 3.837 , затим ученици шестог, следе осмаци, па ученици петог разреда (табела бр. 6).

Табела бр.5: *Организација времена, учење и узраст*

РАЗРЕД	АС	Стандардна девијација
Пети	3.6389	0.1160
Шести	3.6889	0.1103
Седми	3.8375	0.1281
Осми	3.6711	7.139E-02

Табела бр.6: *Однос организације времена и учења и школског успеха*

УСПЕХ	АС	Стандардна девијација
НЕУТВРЂЕН	3.400	0.80
ДОВОЉАН	3.800	0.40
ДОБАР	3.500	0.1464
ВРЛО ДОБАР	3.519	9.063E-02
ОДЛИЧАН	3.9267	5.918E-02

Унутрашња мотивација за учење

Табела бр. 7: Унутрашња мотивација за учење

		Унутрашња мотивација
N	Valid	121
	Missing	19
Mean		2.8465
Std. Deviation		.6379

Са узрастом се повећава унутрашња мотивација (табела бр.8). Када је у питању успех, резултати показују да је код врло добрих ученика присутна унутрашња мотивација за учење у највишем степену (табела број 9).

Табела бр.8: Однос унутрашње мотивације за учење и узраста

Табела бр.9: Однос унутрашње мотивације за учење и школског успеха

РАЗРЕД	AC	Std. Error
Пети	2.7059	.1112
Шести	2.7731	.1299
Седми	2.9714	.1914
Осми	2.9867	7.751E-02

УСПЕХ	AC	Std. Error
ДОВОЉАН	2.5714	.4286
ДОБАР	2.6286	.1653
ВРЛО ДОБАР	2.9907	.1129
ОДЛИЧАН	2.7217	6.790E-02

Спољашња мотивација за учење

Табела бр. 10: Спољашња мотивација за учење

		Спољашња мотивација
N	Valid	134
	Missing	6
Mean		2.8657
Std. Deviation		.6075

Резултаи показују да је на свим испитиваним узрастима приближно исти скор спољашње мотивације (табела бр.11). Када је у питању успех, резултати показују да је код ученика са довољним успехом присутна спољашња мотивација за учење у највишем степену (табела број 12).

Табела бр.8: Однос спољашње мотивације за учење и узраста

РАЗРЕД	АС	Std. Error
Пети	2.9648	.1155
Шести	2.8784	.1091
Седми	3.0833	.1914
Осми	2.7222	7.248E-02

Табела бр.9: Однос спољашње мотивације за учење и школског успеха

УСПЕХ	АС	Std. Error
НЕУТВРЂЕН	2,9375	.4375
ДОВОЉАН	3.8125	.6875
ДОБАР	3.3571	.2192
ВРЛО ДОБАР	2.8725	8.077E-02
ОДЛИЧАН	2.7213	6.418E-02

Резултати истраживања на испитаном узорку су показали да се постављена **хипотеза Х¹**, да је код ученика који имају одличан успех израженија унутрашња мотивација, **одбацује**.

На испитиваном узорку највећи скор на скали која испитује унутрашњу мотивацију за учење је код ученика који имају врло добар успех.

Резултати истраживања су **потврдили постављену хипотезу Х²** да се узрастом повећава и степен унутрашње мотивације. Уочена је тенденција благог пораста скорa на скали која мери унутрашњу мотивацију у односу на узраст.

Резултати истраживања указују да постављена **хипотеза Х³** да је унутрашња мотивација обрнуто пропорционална спољашњој мотивацији, **није потврђена**, што је видљиво у табели 13.

Табела бр.13: Однос унутрашње и спољашње мотивације

РАЗРЕД	Унутрашња мотивација	Спољашња мотивација	УСПЕХ	Унутрашња мотивација	Спољашња мотивација
Пети	2.7059	2.9648	ДОВОЉАН	2.5714	3.8125
Шести	2.7731	2.8784	ДОБАР	2.6286	3.3571
Седми	2.9714	3.0833	ВРЛО ДОБАР	2.9907	2.8725
Осми	2.9867	2.7222	ОДЛИЧАН	2.7217	2.7213
АС	2.8465	2.8657			

Посматрајући резултате истраживања у односу на узраст, видимо да су скорови на скалама унутрашње и спољашње мотивације приближно једнаки.

Када посматрамо резултате у односу на успех, примећујемо да су код одличних ученика скорови на скалама за мерење унутрашње и спољашње мотивације готово изједначени.

Код врло добрих ученика је већи скор на скали када је у питању и унутрашња и спољашња мотивација у односу на скор добијен за одличне ученике.

Овим податком се може објаснити податак да годинама уназад у овој школи, врло добри ученици покажу боље резултате на завршном испиту од одличних ученика и неретко боље резултате и од самих Вуковаца. Ови подаци указују на потребу преиспитивања оправданости великог броја одличних ученика као и одлука о поклањању оцена „за Вукову диплому“.

Разлика између аритметичких средна унутрашње и спољашње мотивације није статистички значајна.

Са слабијим школским успехом расте и разлика између унутрашње и спољашње мотивације, тако да су ученици са довољним успехом највише мотивисани неким од мотиватора спољашње мотивације, а најмање неком унутрашњом мотивацијом.

Овде ћемо посебно анализирати табелу:

Табела бр. 14: *Углавном ме занима оцена коју ћу добити.*

Углавном ме занима оцена коју ћу добити	Фреквенција	Процент
Уопште се не слажем	8	5,7
Углавном се не слажем	11	7,9
Неодлучан/а сам	14	10,0
Углавном се слажем	21	15,0
Потпуно се слажем	86	61,4
Укупно	140	100

Уочавмо да 76,4% испитаника се изјашњава да их углавном занима оцена коју ће добити. На тврдњу: *Учим за оцену како бих од родитеља добио награду* 44,7 % испитаних ученика је одговорило потврдно.

Пракса нам врло често показује да је оцена подједнако битна како ученицима, тако и родитељима.

Резултати истраживања **потврђују хипотезу Х4** да је степен организације за учење директно пропорционалан са школским успехом.

ЗАКЉУЧАК

Резултати овог истраживања опомињу да мотивациј у школи и за школу треба да буде приоритет свим актерима у образовању и васпитању, а знање циљ. Неопходно је да у овој мисији поспешивања школске мотивације партнерску позицију заузму ученици, родитељи, наставници стручни сарадници, иницијатори реформи.

Резултати показују да је у центру пажње ОЦЕНА, јер 76,4% испитаних ученика се изјашњава да их углавном занима оцена коју ће добити, родитељи су склонии награђивању за добре оцене, наставници неретко повратну информацију усмеравају на исход (оцену), а не на процес учења.

Васпитно-образовни систем последњих година трпи разне промене и тзв. реформе, а резултати су спори.

Чини се да је школа место вртлога, преплитања нових реформи образовања и васпитања, устаљеног мишљења родитеља, који све више повлађују деци, да се наставници не труде довољно, да школа не заузима високо место у системима вредности деце. Виђења наставника да родитељи губе сваку нит, да су немоћни пред децом, да ниподаштавају професију наставника, и понашања ученика који се изгубљени у свему овоме, сналазе се на њима знаним „форама“.

Школа треба да буде место где читав друштвени систем, образовни програм, родитељи, наставници, стручни сарадници раде на стварању мотивације за учење. Подсећамо -ученици који су високо мотивисани улажу више времена и рада у образовање, настоје да своје знање реализују у пракси, теже успеху,и што је најважније, наставку образовања. Мање мотивисани ученици су склонии понашању које омета и њихов школски успех и других ученика. Поспешивање мотивације код ученика је поуздано средство за решавање многих проблема са којима се среће образовни систем и друштво уопште.

SOME ASPECTS OF MOTIVATION IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

**Рада Ракочевић
Борка Вукајловић
Драган Вукајловић**

Abstract: Motivation has a significant impact on our behavior, it initiates, encourages, and gives direction in achieving a goal. Our research is focused on finding answers on how to motivate students to learn, how to develop interests in new areas of science, on what motives to base teaching and learning, etc. There are different motives that initiate learning and which are different at different levels of schooling. In this paper, the emphasis is on examining the representation of external and internal motivation in the learning process in primary school students. The research was performed in March 2021 on a sample of 140 students from the Primary school “Bora Stanković” in Belgrade, aged from fifth to eighth grade.

Our research shows (as well as many before) that the assessment grade/mark is still the strongest motive, which gives a clear picture and indicates the need to strengthen internal motivation, which sets a significant task for teachers, parents, but also for the so-called reforms in the education system.

Key words: *internal and external motivation, learning success;*

ЛИТЕРАТУРА

4. Pintrich, P. R. (2003). Motivation and classroom learning. U I. B. Weiner, W. M.
5. Pintrich, P. R. & Schunk, D. H. (1996). *Motivation in education: Theory, research and applications*. New Jersey, NJ: Prentice Hall Inc.
6. Reeve, J. (2010). *Razumjevanje motivacije i emocija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Schunk, D. H., Pintrich, P. R. & Meece, J. L. (2010). *Motivation in education: Theory, research, and applications*. New Jersey, NJ: Pearson Education.
8. Senécal, C., Julien, E. & Guay, F. (2003). Role conflict and academic procrastination: A self-determination perspective. *European Journal of Social Psychology*, 33, 135-145.
9. Vulfolk, A., Hјuz, M., Volkap, V. (2014). *Psihologija u obrazovanju I, II i III*. Beograd: Clio.
10. Weiner, B. (1986). *An attributional theory of motivation and emotion*. New York: Springer-Verlag.
11. Weiner, B. (1992). *Human motivation: Metaphors, theories, and research*. Newbury Park: Sage
12. Требјешанин, Б. (2009). *Мотивација за учење*. Београд : Учитељски факултет.
13. Палекчић, М. (1985). *Унутрашња мотивација и школско учење*. Сарајево: Свјетлост и Завод за уџбенике и наставна средства.
14. Радоњић, С. (1992). *Опита психологија 2*. Београд: Центар за примењену психологију друштва психолога Србије.